

Az a körülmény, hogy egy és ugyanazon forgalmi körben a forgalom legyőzésére a vasut mellett vízi út is áll rendelkezésre, magában véve még nem hozza létre a két közlekedési tényező oly versenyét, melynek természetes következménye a tarifa leszállítása volna. Különösen akkor, midőn a vasut mellett a vízi úti szállítási vállalkozás is bizonyos kivételes helyzettel dicsekedhetik, az árúk megnyerésére irányuló versenygés a fuvarozók közt könnyen megegyezésre vezet, melynek eredménye a mindkét helyen egyformán magas tarifa leend. Ez mindenesetre egészségtelen állapot, mely ártalmára van az ország gazdasági életének, s ellenkezik azon bővebb indokolást igénylő elvvel, hogy a természeténél fogva olcsóbb viteldíjakat engedélyezhető vízi útnak közvetve nyomást kell gyakorolnia a vasut viteldíjaira.

Hogy a versenynek a viteldíjakra való csökkentő hatása valóban meglegyen, a versenyző felek részéről élesebben kell nyilvánulnia a törekvésnek, hogy a szállítandó árúkat a maguk részére megszerezzék, illetve a vetélytárstól azokat elvonják, ez legtöbb esetben a tarifákat illető különleges intézkedések által lesz elérhető. Az államvasutak a tarifák leszállítására minden körülmények közt készebbek és hivatottabbak, mint a magánvasutak; a vízi úttal szemben tehát sokkal félelmesebb ellenfél gyanánt lépnek fel. Persze a tarifaharcznak ez esetben is megvan a maga természetes határa. S e határ kiszabásánál mindenesetre érvényesülni kell azon tekintetnek, hogy az államvasutak nem kizárólag gazdasági, hanem az állam fisci érdekeit közelről érintő pénzügyi intézmények is, és viszont, hogy a velük versenyző hajózási vállalatok nem pusztán a tulajdonosok, vagy részvényesek magánérdekei, hanem egyuttal a gazdasági élet szükségletei kielégítésére rendeltetvők. Epp oly ballépés volna az első esetben a gazdasági momentum czimén a vasut jövedelmezőségét koczkára tenni, mint a mily észszerűtlen lenne a második esetben a harcz tulhajtása által veszélyeztetni a magánvállalkozás fenmaradását és boldogulását.

A vasutak és vízi utak egymást kiegészíteni hivatvák; közös feladatuk, hogy a forgalom érdekeit minél sikeresebben szolgálják. A versenynek ez képezheti tulajdonképeni célját, s azért az, hogy az említett érdekek mikor és meddig terjedőn kívánják a tarifák mérséklését, sohasem ítéhető meg egyoldalú álláspontból, mely a vasut vagy víziut közt indokolatlan ellentétet idéz elő, hanem mindig megítélendő az általános gazdasági hatás szempontjából, mely a kettőt harmonikus összműködésben egyesíti.

Dr. Halász Sándor.

A nemzeti vagyon becslése.

— Második és befejező közlemény. —

A Losch-féle tervezet.

Miután már az eddigiekből is látható, hogy a nemzeti vagyon becslésének, bármily szakértelemmel és gondossággal vitessék is keresztül, az ősmert okoknál fogva csak approximativ eredménye lehet,

ezenfelül az így nyert számok is problematikus értéknél egyebet nem nyújtanak, — mindez arra indította *Losch* Hermannt, hogy egy tervezetet készítsen, a melyben az eddigi kísérletek hiányosságának okaira mutatva, kijelölje az utat, a melyen annak, ki e téren célhoz jutni akar, haladnia kell. *Losch* munkája: »Volksvermögen, Volkseinkommen und ihre Vertheilung.«¹⁾ Maga a munka két részből áll, melyeknek elseje az e kérdéssel foglalkozó német irodalmat tárgyalja, a második rész pedig, mely bennünket érdekel, magában foglalja a problémánk megoldására célzó tervezetet és kiemeli a feladat teljesítésére nélkülözhetetlen nagyobb szabású állami intézmények felállításának és létesítésének szükségességét. Megjegyzendő, hogy a mit eddig a nemzeti vagyon becslésének problémájáról mondtunk, az áll a nemzeti jövedelemre is.

A tervezet abból az elvből indul ki, hogy miután úgy a nemzeti vagyon, mint a nemzeti jövedelem becslésénél, a törekvések gazdasági erőviszonyok összességének megragadására irányulnak, a nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem között fennálló mindenhai különbségtől eltekintve, a kettő együvé foglalásával történjék a kísérlet. »Az alapfogalom, a melyből itt ki kellene indulni, a nemzetgazdasági élet egészében jelentkező gazdasági erők állandó folyama. A népegészen levő minden egyes egyén a gazdasági összerőnek egy bizonyos töredékét képviseli; ezen töredék azonban változhatik, nőhet vagy csökkenhet. Feladatunk meg van oldva, mihelyt sikerül felmutatni, hogy egy egyénnek ama gazdasági — természetesen még határozatlan — feltételezett részereje egy bizonyos időközben egységes mérszabály szerint miként méretik.« Az egyesek külön gazdasági ereje csakis a többi gazdasági erők összességéhez való viszonyának tekintetbe vételével figyelhető meg, ha arról van szó, hogy nemzetgazdasági értékük becseltessék. *Losch* tehát épen ezen értékvonatkozást az egészhez való viszonyában akarja megragadni. Az egyéni gazdasági erők természetesen nemcsak pénzösszegeből vagy egyéb külsőségekből állván, *Losch* jogosan tekintheti az így felfogott gazdasági különérők összességét egy nemzet gazdasági összerejének. Vizsgálni kell azt, hogy mennyiben fejezhető ki pénzbelileg vagy egyéb módon ama szóban forgó erő. Kiinduló pont az, hogy eme gazdasági individuális erők — vagy a mint *Losch* nevezi: részérők — személyieknek tekintendők. *Losch* helyesen fogja fel a nemzeti vagyon fogalmát, ha abban nem a javak inventáriumát, összegét látja, hanem a népesség összességének amahhoz való viszonyát. Ha egy népegészen foglalt egyének tömegét, valamint az egyesek gazdasági erejének tényezőit vesszük szemügyre, úgy azonnal előáll a problema bonyolalmassága, mely a népszámnak és az egyesek jövedelem-tényezői számának kombinálásában jelentkezik. Az egész dolog tehát azon fordul meg, vajjon a népegészen levő egyesek gazdasági erejét alkotó összes tényezők statisztikailag megragadhatók-e avagy nem? Legelőször az alapvető tényezőket kell kimutatni, a mi az egésznek a keretét fogja képezni. Ez pedig első sorban a lakosságnak még szintelen tagozata bizonyos területeken. Azután azon tényezők következnek, melyek az egyéneknek gazdasági minőségét tüntetik fel. Ez

¹⁾ Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen. Herausgegeben von Gustav Schmoller. Leipzig 1887. VII.

alatt Losch a foglalkozási statisztikára gondol. Végül a hivatásuk szerint jellemzett összes egyének gazdasági ereje jövedelmi viszonyaik alapján volna pontosabb vizsgálat alá vetendő. Úgy, hogy az egész vizsgálódásnak, mely a gazdasági erőviszonyok feltüntetése-re céloz, fokozatosan kell történnie a népesség-, hivatás- és jövedelemtagozat alapján. Ezen három irányban tett vizsgálódás eredményeinek összehasonlítása által pillantás vethető a gazdasági összhatalomba s szervezetükbe. Ez pedig úgy a nemzeti vagyont, mint a nemzeti jövedelmet s ezek megoszlását foglalja magába.

Ezen dolgok történeti fejlődés-folyamatával igazolja Losch a vizsgálódás ilyen menetét. Szépen illusztrálja a népesedési statisztikának az összes kipuhatólásokra nézve birt fontosságát és rámutat, hogy mily nehezen ment és mily hosszú idő kellett ahhoz, míg itt bizonyos exaktság volt elérhető s a népszámlálás a kezdetleges felületes becslésektől a mai számláló-lap rendszeréig eljutott. Tehát egy exakt népesedési statisztika képezi minden továbbiak alapját. Csakhogy Losch azt is kívánja, hogy ha egy nép gazdasági erejének megmérése-re a népességi statisztika szolgáljon alapul, úgy az adatok ne csak az egész országra, hanem az egyes kerületekre vonatkozólag külön is feldolgoztassanak az összehasonlíthatás végett, de úgy, hogy mindig létezzék az ingadozások megfigyelésére egy bizonyos szükséges nagyság. Észrevehető, hogy némely népeknél a népesség-statisztikában előforduló bizonyos jelenségek, abnormis módon jelentkeznek; az ilyen népek kvalitásának megismerésére szolgál a foglalkozási vagy hivatási statisztika, mely a probléma megoldásában a második fokot foglalja el. A foglalkozási statisztika szoros viszonyban és kapcsolatban áll a népességgel. Az iparstatisztikának eredményei az európai kulturállamokban nem igen kielégítőek. Az adatokat részint maguktól az iparüzőktől, részint az áru- és fogyasztási statisztikából akarták nyerni. »Egy iparstatisztika« — mondja Losch — »oly komplikált feladat, hogy sem a népesedési statisztikához való csatolása, sem az iparüzemnek s az ezekben foglalatostkodó személyek számának felvétele által nem lehet elintézni.« Tehát más oldalról törekedtek az iparstatisztikai problémát megfejteni, az által t. i., hogy csakis az u. n. foglalkozási statisztikához fordultak. Losch az 1882. év febr. hó 15-én létesített törvény által elrendelt első német foglalkozási statisztikát rajzolja. Az itt gyűjtött adatok összeállítva adják a felállított probléma második fokát. Ha most ezen foglalkozásszámlálások útján nyert adatokat egy országra kiterjesztjük, úgy ebből képet alkothatunk a gazdasági viszonyok tagozatáról, a mely — Losch szerint — felülmul minden egyéb ezen irányban tett áttekintéseket világosságra nézve. A főbb foglalkozási osztályok statisztikájával azonban még nincs kimerítve az anyag, mely még három irányban vár feldolgozásra, mert kombinálni kell a foglalkozási tagozatot a kor- és családi állás tényezőivel, azután kimutatandók a megsebesülés, betegség, magas kor által állandóan keresetképtelenné vált személyek előbbi foglalkozásuk szerint, végül az özvegyek elhalt férjük foglalkozása és özvegyállapotukban való keresetük szerint. A vizsgálódás alapja a népesség tagozata, azután következik az össznépeségre vonatkozó hivatási statisztika, azonban a népegészek szám és foglalkozás szerint tagozott tagjai, nemzetgazdasági értékük, jóllétük, gazdasági erejük, azaz jövedelmük alapján veendő vizsgálat alá. Ha ezen utóbbi egyelőre egyesekre nézve nem volna lehetséges,

ugy azt meg kell kísértetni összetartozó csoportokként. Ha már azután a személyi tagozat adva van, lehet fordulni a mennyiségek vizsgálatához. Kérdés azonban, mily módon vagy támpontok segítségével lehetséges ama gazdasági erőt lemérni, hogyan volna lehető az egyes hivatás- vagy foglalkozás-csoportoknak az egészhez való értékviszonyát megállapítani? Mert nagy különbség rejlik a két első és eme harmadik tagozat-tér statisztikailag való megragadhatóságában. A népesedési statisztika csak személyegységekkel foglalkozik és ezekkel bizonyos tényeket kombinál. A foglalkozási statisztikánál már lényegesebb nehézségekkel találkozunk. Mert például egy és ugyanazon személy űzhet mezőgazdasági és ipari foglalkozást s saját földjét is művelheti. Ennek hovasorolása nagyon kérdéses és zavaró mozzanat gyanánt jelentkezik. Hát még a jövedelmi statisztika! A nehézség, mely itt felmerül, Loschnak multhatatlanul szükségessé tette, hogy a statisztika technikai állapotával és szolgálatképességének határaival jelenlegi szervezetük alapján behatóan foglalkozzék. A statisztikai hivatalok azóta nyertek jelentőségükben, mióta a népszámlálás terén oly fényes eredményeket mutattak fel. Külön város-statisztikai hivatalok szerveztettek. A statisztika szervezeti kérdésénél felmerül a szaktekintélyek által már eléggé megvitatott »centralisatio vagy decentralisatio« kérdése. Losch azt tartja, hogy miután nemcsak a népességi statisztika az, a mire szükség van, mert ez a problémának csak keretét szolgálhat, hanem a gazdasági statisztikára is, ezért »egy bizonyos decentralisatio visszautasíthatlan társadalmi szükséglet«.

A jelenkor szociálpolitikai feladataira nézve Schönberg: »Arbeitsämter« cz. kis iratában utal, a melyben mondottakat Losch a saját céljaira is alkalmasnak tartván, bővebben tárgyalja. Az alapgondolat abban áll, hogy a tényleges állapotok államilag meghatározottnak. Az itt felmerülő viszonyok meghatározása — a Losch idézte író szerint — egységes, egyenlő nézpontok szerint kell hogy történjék, a mire csak a birodalom lévén képes, elengedhetetlenül szükséges, állandó, külön e célra szolgáló államhivatalok felállítása. Az adatgyűjtéseknek folytonosan és külön minősített hivatalnokok által kell történnie. Az általános központi statisztikai hivatalok e célra nem elegendők. Losch az ő célja tekintetében három működési kört vesz figyelembe. Először a kerületnek a bér munkások anyagi és társadalmi helyzetére vonatkozó viszonyainak pontos megállapítását, azután a munkás-hivatalnak ama kötelességét, hogy az ezen viszonyokban bekövetkezett mindenféle változások megfigyeltessenek, feljegyeztessenek és okaikra visszavezettessenek, végül a munkásosztályok fogyasztási statisztikáját és az egyes vállalatok termelési- és kelet-viszonyainak jobb statisztikáját.

Losch először azon néposztályok gazdasági erőviszonyait veszi tekintetbe, melyek legmélyebben állnak és így megy a könnyebbről a nehezebbre. Tehát a közös nézpontok szerinti, egész államra vonatkozó szegényügyi statisztika volna az első. Ez által pillantás vehető arra, hogy főleg mely foglalkozás-ágak azok, melyek idegen gazdasági erőből fogyasztanak. A városi statisztikai hivataloknak ezen ügyben folytatott ténykedései nem kielégítő, mert rendszeres átnézetet kell nyerni az egész ország megosztási viszonyairól. E téren tehát a végeredmény, melyre Losch jut, abban áll, hogy különböző adatok gyűjtendők és az egész birodalomra szóló terjedelmes szervezet szükséges.

Losch innen tovább megy a munkás-osztályok munkabér-statisztikájára. Az e téren fennálló kiválóbb irodalmi termékekre való hivatkozás után felemlíti, hogy a német mezőgazdák congressusának (Congress deutscher Landwirte) felhívására a vidéki munkásosztályok gazdasági állapotai vizsgálat tárgyává tették 1872-ben. Kérdőíveket küldtek a mezőgazdasági egyesületekhez és nagyobb mezőgazdákhoz, a minek következtében nyert anyagból készült a Th. Goltz által kiadott: »Die Lage der ländlichen Arbeiter im deutschen Reich« című forrásmunka. 1879-ben pedig a berlini statisztikai hivatal igazgatói gyűlést tartottak, a melyen elhatározták, hogy a nagyobb városok munkásosztályainak költségvetésére gyűjtenek adatokat. A munkás-statisztikára vonatkozó felvételek nem történvén egységes tervezet alapján, az eredmény nem kielégítő. Ujabban a munkás-osztályok állapotának a többiekhez való viszonya tekintetébeni megismerésére legjobb eszköznek az u. n. háztartási költségvetést tekintették. Engel szerint a nemzeti vagyonság megmérésére jobb eszköz nincs az ilyenemű számításoknál, mert a szükségletek kielégítésére rendelkezésre álló eszközök, mérszabályul szolgálnak arra nézve, hogy az életcélok külön és egészben véve miként éretnek el. Ha az ilyenemű kutatások a vagyonosabb osztályokra is kiterjesztetnek, úgy nincs messze az időpont, a midőn a nemzeti vagyonság megmérhető lesz. Losch nem osztja Engel optimisztikus nézetét, mert szerinte: »A történelem eléggé bizonyítja, hogy mind az ilyenemű várakozások hiábavalók voltak; hiányosak volnának az ilyenemű felvételek úgy tökéletességre, valamint főleg az arányosságra nézve (időileg s helyileg).« A ki ismeri a nemzeti vagyonság lényegét, nem is lehet más nézetben. Leghelyesebbnek tartja ennél fogva ilyen körülmények közt az összvizsnyoknak közös szempontok szerinti megfigyelését, a mint azt Engel: Wer ist Konsument? című cikkében teszi. Célja ebben Engelnek a nép- és foglalkozás számlálásokat kapcsolatban a tipikus osztályok fogyasztásának megbízható megfigyelésével a népjólét és fejlődés megmérésére eszközül felhasználni. Ezen vizsgálódás igazolni látszik a Losch követte eljárást és utat, mert a népességi statisztikáról a foglalkozásra s csak innen megy át a jövedelmi, illetve a vagyoni statisztikára. Ezen dolgozatban a fogyasztók és termelők a kor-, hivatás- és életszükségletek statisztikájából puhatoltatnak ki. A nyert adatokból a fogyasztók és termelők nemzetközi összehasonlítása következik. A munkások (15—65 évig) számának és a gyermekek (0—15 életévig) számának osztási hányada adja a munkaterheltségi számot (Arbeitsbelastungsziffer), a melynél a 65-ik életéven felüli személyek tekinteten kívül hagyatnak. Ezen eredmény azonban csak caeteris paribus mérvadó, a miért is a foglalkozás-nemek számlálása lép előtérbe, a mennyiben ez a bizonytalan adatok mellett lehetséges. Majd a termelők és hozzátartozóik csoportosítottak: táplálkozás, lakás, fűtés, világítás, stb. szerint. Engel számításainak viszonylagos alapjai vannak, azonban az ipar- és foglalkozás-számlálások még úgy is sok kívánni valót hagynak hátra. Ennek tudatában nem is akar egyebet, mint: »megmutatni, hogy miként lehet hasonló közleményekből az egyes országokban nem annyira a termelés nagyságára, mint inkább irányára következtetni s ezen következtetésekéből ismét rendkívüli horderejű tanokat kifejteni s megalapítani.« Minden fogyasztási ágban százalékilag kiszámítatik az összállam-érték s ezen módon megmérének az egyes államok számai;

a többlet vagy keveslet azután mindig mutatja, hogy mikép áll az egyes állam minden egyes fogyasztás-szám tekintetében. Ebből azután sokat lehet következtetni. Így megállapítható az egyes államok ipari jelleme, lakosainak kedvező vagy kedvezőtlen tagozata, a lakosság gyarapodása, hasznosságának mérve.

A következőkben Losch visszatér a munkásosztályok jövedelmi viszonyainak statisztikájához. Sem a termelés összege, sem a személyek egyedül nem adnak kellő felvilágosítást a gazdasági tagozatról. Alkalmazandó eszköznek a jövedelemmel sokszorozott hivatás-személyszám beállítását tartja.

Az Engel említette egyleti ténykedéssel e célra semmit sem lehet elérni, hanem szükséges egy következetesen és systematikusan gyűjtött munkabér- és ár-statisztika. A helyenként felmerülő munkabér-különbözetek ár-statisztika nélkül ellenőrizhetetlenek. Minden, a problémánkba vágó kísérlet is bajos ily statisztika nélkül. »Jelenleg a munkabér- és ár-statisztika terén (úgy az egyes folyóiratokban, mint magánadatgyűjtések által) sok történik ugyan, de ez által nem nyerünk pontos képet az egészlől.

A vizsgálódás végczélja volna a nemzetvagyon és nemzeti jövedelem mindenhai számviszonyainak megállapítása, hogy az időközönkénti többlet kitndassék és megállapítható legyen, mennyi jön évenként a nemzeti jövedelemből a nemzeti törzsvagyonhoz. De miután a nemzeti vagyon csereérték-számilag ki nem fejezhető, a vizsgálódások e térről a gazdasági erőviszonyok kipuhatolására szoritkoztak, illetve oda törekedtek, hogy feltűntessék az egyes jövedelemnek gazdasági erőviszonyait az egészhez való vonatkozásukban és azoknak értékét megvizsgálják. A társadalmi érték, mely egyfelől a dolgok tárgyi tulajdonságánál, másfelől a személyek alanyi vágyánál fogva áll elő, csakis a természet, munka és a körülmények kapcsolatának egyidejű tekintetbe vétele és minden egyesnek az egészre vagyis az államra való vonatkozása által található meg, mivel ama három mozzanat működik a társadalmi érték képződésénél közre. Az alany jövedelme az, a melyben a többi tényezők összeolvadnak és (a mint Losch kifejezi) kristályosodnak. A jövedelemnek az összességhez való viszonya pontos munkabér- és ár-statisztika segélyével méretik meg, a mihez az előbb említett helyileg tagozott össz-szervezetek szükségesek.

Visszapillantás a nemzeti vagyon becslésével foglalkozó munkákra.

Ha végigtekintünk a nemzeti vagyon becslését megkísérlő munkálatokon, kezdve a legprimitívebb kísérletektől a legújabb dolgozatokig, úgy azt fogjuk látni, hogy a nemzeti vagyon nagyságát számbelileg kifejezni célzó összes törekvések sikertelenek, mert a nemzeti vagyon, a mi meghatározásunk szerint, egy népnek gazdasági javakban nyilvánuló összereje lévén, becselhetetlen. Bármily szakértelemmel, éleselmjűséggel és óvatossággal fogjon is valaki a problema megoldásához, exakt eredményt felmutatni nem fog soha. Ennek több oka van. Már maga a nemzeti vagyon fogalma, ha az helyesen értelmeztetik, kizár mindenféle kísérletet, mert olyan alkatelemei is vannak, melyek a természetbe nyulnak és immaterialis voltuknál fogva értékileg kifejezhetetlenek. Vannak azonban, kik azt állítják, hogy a nemzeti vagyon nem egyéb, mint az egyéni vagyonok összege (Rümelin), mások, kik úgy formulázzák a nemzeti

vagyon fogalmát, hogy az csak materiális javak halmazára (Schall), ezeket tehát nem fogja zavarni az immateriális javak becselhetetlensége. Ha tehát kizárólag csak a külső, anyagi javak tekintetnek is a nemzeti vagyon alkatrészének (a mi helytelen), még akkor sem lehet kielégítő eredményhez jutni a rendelkezésre álló eszközök, a felhalmozott statisztikai anyag elégtelensége folytán, mely úgy mennyiség, mint minőség tekintetében sok kívánni valót hagy hátra. Mivel azonban ez technikai akadály, feltehető, hogy mintán idővel a kultúra haladásával tökéletesebb szervek fognak a tudomány rendelkezésére állani, ezen akadály el fog hátrétni. Ez azonban csak annyit jelent, hogy a tényleges viszonyok lesznek megközelítőbben kifejezve. Egészen tökéletes anyaggal, mely úgy mennyiség, mint minőség tekintetében kifogástalan, a dolog természeténél fogva soha sem fog a tudomány rendelkezhetni, de hiszen matematikai pontosságról semmi ilyenmő becslési kísérleteknél nincs is szó és ha az eredmény lehetőleg megközelíti a tényleges állapotot, úgy elérve van az, a mire a tudomány e kérdésnél törekszik. De ha vizsgáljuk, hogy mennyire érhető el a lehetőleg pontos és a tényleges állapotot megközelítő eredmény, úgy kénytelenek vagyunk belátni, hogy ez sem felelhet meg a tudomány magas igényeinek. A becslés ugyanis pénzben történik, a jószágok ára szerint, a mely nem egyéb, mint a jószágoknak pénzben kifejezett csereértéke. A pénznek értéke ugyan a legtöbb esetben, korlátozott időre és helyre nézve a legjobb mérője az értékeknek. Csakhogy ezen érték időközönként nagy változásoknak van alávetve, folytonos hullámzásnak kitéve, úgy, hogy a pénz értéke nem szolgálhat egyéb javak értékének abszolút, változatlan, matematikai mértéke gyanánt. Ezért óvakodni kell egy nemzet vagyonát egy másikéval, vagy egy előbbi időre nézve összehasonlítani. Ha mindettől eltekintünk és felteszszük, hogy helyesen sikerül egyes phisikai és jogi személyeknek rendelkezésére álló javakat pénzben becselni és a nyert értékeket összeadni, akkor előállnak a nyilván-javak (res extra commercium) becslésével összekötött nehézségek, a melyek nem győzhető le — a mint némelyek hajlandók hinni — az által, hogy megállapíttatnak hozadék-értékeik, vagy ha ez lehetetlen, előállítási költségeik alapján. Gondoljunk például folyókra, kikötőkre, útakra, stb. Ezek nem cserélhető, csereértékük tehát meg nem állapítható, mert más dolog az érték, más az ár. Hozadékuk szerint szintén lehetetlen eredményre jutni, mert itt nemcsak a finanziaális tekintetben elért eredmény, hanem az egész gazdasági érdek veendő tekintetbe. Tehát a nemzeti vagyonnak jelentékeny része a becslésből elmarad. Ennélfogva, ha csakis a megközelítőleg értékelhető javak vétetnek tekintetbe, azzal még nem nyertünk sokat, mert nemcsak a javak tömege, hanem a javak megoszlása is érdekel bennünket, mert csak ezek együtt (a jövedelemmel) fejezik ki a nép gazdasági összerejét.

Az ezt feltüntetni hivatott munkálatok idővel mindinkább értékesebbek, becsesebbek, mert a statisztikai anyag tökéletesebb és az előző munkálatokban elkövetett hibák kiostáltatnak.

A nemzeti vagyon becslésével már a múlt század első éveiben foglalkozott Vauban: »La dime royale« című munkájában, igazolni akarván egy általános egyetlen adónak előnyeit. Ebben nagy ügybuzgósággal törekszik a földben, házakban, különböző épületekben, malmokban, s s egyéb javakban rejlő értékeket kipuhatólni s a nemzetnek ezek után járó jövedelmét számszerűen kifejezni. Ezt azon-

ban nem annyira reális alapon, mint inkább önkényes becslések útján teszi. Ugyancsak a múlt században foglalkoztak a jelen problémával, mint úttörő munkások: Petty, Gregory King az angolok részéről. A jelen század elején Krug: »Betrachtungen über den Nationalreichtum des preussischen Staats und über den Wohlstand seiner Bewohner« című munkálatában, hasonlóan Dieterici: »Der Volkswohlstand im preussischen Staate« című művében, míg Moreau de Jounès Franciaországban tett kísérletet e téren munkájában: »Statistique de la Grande-Bretagne et de l'Irlande.« Hogy dolgozatunk folyamán ezen munkálatokra ki nem terjeszkedtünk, annak oka az, hogy úttörő voltukon kívül nincs egyéb érdemük. A nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem még összefolyva jelentkeznek és tulajdonképpen nem is tartalmazznak egyebet, mint eme fogalmak főbb tárgyait.¹⁾

Jelentékenyen felülmúlja már eme kezdetleges munkálatokat a két württembergi kísérlet. Rümelin, de főleg Schall már meg lehetős anyag felett rendelkeztek. Magasabb értéket és megbízhatóságot szerez és biztosít magának e két munka az által, hogy a szerzők a terület kis terjedelme folytán kiváló helyismerettel bírnak, a mi főleg az arbitrárius becsléseknél bir nagy jelentőséggel. Tagadhatatlan, hogy mind a két kísérlet osztozik az ilynemű munkálatok közös és általános hibáiban, melyeket fentebb hangsúlyoztunk is, de ez a legnagyobb szakértelem mellett sem kerülhető el, mivel a dolog természetében gyökerezik. Rümelin az első, a ki megmutatta, hogyan kell a viszonylagosan legjobb eredmény felmutathatása céljából a tárgyi módszer segélyével eljárni, Schall pedig a kijelölt úton, a rendelkezésre állott jobb anyag segélyével még jobban törekedett a ténylegest megközelíteni. És valóban lehetetlen észre nem venni, hogy az ilynemű munkálatok mindinkább tökéletesebbek, az egyes vagyonalakatelemek megragadása pontosabban történik. Vegyük pl. a föld becslését. Ez eleinte úgy történik, hogy pénzértékben fejezik ki közvetlenül a föld értékét, később a téregység hozadékának tőkésítése által nyerik a sokkal megfelelőbb eredményt. Vagy pl. az erdőnél Rümelin és Schall nem az egész faállomány értékét állítják a nemzeti vagyonba, — a mint azt elődjük, a különben érdemdús Schmidlin tette, — hanem csak annak hozadékát. Az ingó tőke becslése Schallnál még finomabb árnyalattal történik, mint Rümelinnél, jóllehet azonos alapon. Habár a vagyontömeg approximative kifejezésre jöhet az objektív módszer segélyével, de a legfontosabb mozzanatot, a nemzeti vagyon megoszlásának feltüntetését nélkülözni kell az ezen módszer segélyével nyert eredménynél. Ebben rejlik az ilynemű munkálatoknak, tehát Rümelin és Schall kísérletének is korlátoltsága. A nemzeti vagyon fogalmának tartalmát még a hozadékok tőkésítése által nyert értékek összege nem fejezi ki, mert a nemzet gazdasági ereje, a mint azt már többször említettük, nem nyilvánul egyszerűen a javak tömegében.

Giffen munkája a tárgyi és alanyi módszer sajátos vegyülete és keveréke gyanánt jelentkezik. Az alkalmazott módszer segélyével kiváló gondossággal dolgozott munka s különösen az anyag kezelése kitűnő. Munkájának címéből, mely nem szól nemzeti vagyonról.

¹⁾ A nemzeti vagyon becslésével többek közt foglalkoztak még: Porter, Dudley-Baxter; J. B. Say, M. Block, Vacher, Amelin, Mouy, Wolowsky; Pantaleoni, Salandra; Falbe-Hansen, stb.

hanem csak a tőke újabb felhalmozódásáról, azt lehet kiolvasni, hogy Giffen tudatosan kértülte az immateriális és ennek következtében becselhetetlen javakat is jelentékeny mérvben magába foglaló nemzeti vagyone elnevezést, mert ezek nem foglaltathatnak munkájában. Tehát nem az egész nemzeti vagyone, hanem annak csak megközelítőleg értékelhető alkatelemei képezik Giffen munkájának is tárgyát. Rümelin és Schall is csak ezeket tették vizsgálódásaik tárgyává, de azért, mert szerintük a nemzeti vagyonnak egyéb alkatelemei nincsenek. Valamint Giffen, úgy Foville eredeti módszerének értéke is attól függ, mennyire felelnek meg az ő módszereik alapját képező tényezők a valóságnak, a tényleges viszonyoknak. Mindkettőnek módszere olyan út, melyen a valósághoz el lehet jutni, tehát az eredmény megbízhatósága függ az alkatelemek megbízhatóságától. Giffen az egyes jövedelmeket tőkésíti különböző kamatlábak mellett. Az eredmény tehát csak akkor lesz a ténylegesnek megfelelő, ha az a jövedelem, a melyet tőkésít, a valódi. De még ezen esetben is nagyon fontos az eredmény helyes alakulására nézve, a választott kamatláb mérve. Mig Foville módszerének — melyről Pantaleoni tanár ¹⁾ azt mondja, hogy jelenleg ez az egyedül alkalmazható módszer Olaszország nemzeti vagyonának becslésénél — egyik tényezője az évenként megadózott öröklések és ajándékozások *quantuma*, hivatalos adatokból van véve, tehát úgy mint Giffennél a jövedelem; ámde a másik tényező, az átlagos túlélés, inkább arbitrarius természetű, ép úgy mint ott a tőkésítő kamatláb. Tehát ha azt keressük, hogy vajjon az eredmény helyes-e, akkor vizsgálni kell, milyenek az azt létesítő tényezők. A hivatalos adatokról maga Foville így nyilatkozik: »Seulement de la vérité officielle à la vérité vraie, il y quelquefois loin.« (A hivatalos valóságtól, a tényleges valóság néha igen messze van.) És ez tény, ha tekintetbe vesszük, hogy az adóköteles tárgyakra vonatkozólag csalárd színlelések történnek, melyek a cserék valódi számát kisebbíthetik; a törvény előirta becslésmód eseténként az ingatlanok valódi értékét majd túlbecsüli, majd ellenkezőleg kisebbíti. Habár másfelől meg kell engedni — és ez adja meg azután mindennek daczára ezen munkálatoknak becsét — hogy nem szabad ezen hiányok jelentőségét túlbecsülni, mert eme csalárd színlelések és egyéb zavaró körülmények csakis az ingó értékekre s azoknak is csak kis részére vonatkozhatnak; az összes névleges és leltározott értékek, stb. a fiscus kutatásai alá esvén. Foville módszere különben méltóan szerez magának sok hívet, mert egyszerű és ép úgy megközelíti a tényleges értékeket, mint akármely más hosszadalmas módszer. Hátránya, hogy a nemzeti vagyone dologi tagozatába nem enged pillantást vetni, sem a személyi megoszlás viszonyait nem tüntetheti fel.

Az eddig említett kísérletek, a melyeket összefoglalva direkt módszerekkel dolgozóknak lehet nevezni, mert a nemzeti vagyone közvetlen kipuhatólását célozzák, nem adnak approximativ eredménynél egyebet. Ezért újabban mind gyakoriabbakká válnak azok a munkálatok, melyek nem direkte a nemzeti vagyone nagyságát, hanem az általános jóllét fokát kutatják és egy nemzet gazdasági összerejéről kívánnak képet adni. Ezek a munkák inkább a nép gazdasági viszonyainak leírásai. Neumann figyelmeztetett a köve-

¹⁾ »Dell' amontare probabile della ricchezza privata in Italia« című munkájában.

tendő útra és vizsgálandó anyagra. Kitünő munkák készültek, habár itt is lehetetlen a tökéletes eredmény elérése; ebben rejlik ezen munkák hiányossága és korlátoltsága. Így Michaelis a népegész egy részének jólléti tagozatát a tényleges állapotokat nagy mértékben megközelítő módon tünteti fel, csak hogy éppen az a kár, hogy nem az egész népesség jóllét-fokozata, hanem annak csak egy huszadrésze körülbelül az, a mi megvizsgáltatott, mert a mint láttuk, csak a nagyvárosi lakosság szerepel a munkában.

Geyer vizsgálódásainak eredményei Michaeliséinál is kevesebbet nyújtanak. Itt ugyanis a nemzeti vagyónagyságról semmit sem találunk, mert az a jóllétszám azt nem fejezi ki. A jóllét, mely alatt az általános, átlagos jóllét értendő, ki van ugyan fejezve egy számban, a melynek értékét azonban csak egy másikkal való összehasonlítás által láthatjuk meg és úgy tudhatjuk csak meg, hogy hol nagyobb az általános, átlagos jóllét. Geyer jóllétszámai viszonylagos értéket fejeznek ki, tehát csak viszonylagos jóllétszámok. Ha azt látjuk, hogy Poroszország jóllétszáma 156, ebből nem tudunk még semmit, de ha szembeállítjuk pl. Württemberg jóllétszámával, 242-vel, akkor látjuk már a jólléti viszonyok egymáshoz arányát. De Geyer jóllétszámaihoz sok kétség fér, mert azok alkatelemei sem a legmegbízhatóbbak. A jóllét fokának helyenkénti alakulása azonban ügyesen van kimutatva. Erről a munkáról Losch következőleg nyilatkozik: »Egyre megtanított bennünket Geyer: a jóllét forrásainak és a jövedelem s vagyónemének nagyszerű befolyását nemcsak a magaságra, hanem a megoszlásra is.«

Philippi a nemzeti vagyónosság egységes, számszerű kifejezésétől egészen eláll. E helyett azt látjuk, hogy olyan tényezők sorának kombinációját adja, a melyekben egy nép gazdasági vagyónának gyarapodási vagy csökkenési folyamata legvilágosabban kifejezésre jut. Nem szabad azonban elfeledni, hogy a gazdasági eszközök gyarapodása, illetve csökkenése nem egyforma erejű. Így például, ha egy tényezőnél a gyarapodás egy százalék, egy másiknál ennek megfelel két-, három-, stb. százaléknyi gyarapodás. Mert a Philippi említette feltételező és feltételezett jelenségek (Konstitutive und symptomatiscbe Erscheinungen) különböző erejűek. Tehát ezen konstitutív és symptomatikus tényezők nem hozhatók közös kifejezésekre és csak a mindenhai viszonyok tekintetbe vételével alkalmazhatók kulcsok gyanánt.

A Neumann-Spallart eszközölte vizsgálódások lényegileg azonosak Philippi vizsgálódásaival, mert itt is a jólléti viszonyok ingadozásaira történik következtetés a különböző jelenségekből. Neumann-Spallart vizsgálódásai terjedelmesebbek és gazdagabb tárházát nyújtják a népjóllét felismeréséhez vezető adatoknak. Ezen adatok azonban a fent jelzett hibájuk miatt (hogy t. i. a különböző jelenségek nem egyenlő symptomatikus erejűek) csak a mindenhai viszonyok kellő tekintetbe vétele és mérlegelése mellett használhatók.

Méltóan zárhatjuk le a kísérletekre való visszapillantást egy szakember ide vágó nyilatkozatával: »Hiába fogják a (svájci) nemzeti vagyón közvetlen becslését kutatni. Nem tagadjuk, hogy az ilyen becsléseknek meg van — még ha igen egyoldalú is — a maguk jelentősége; de egészen eltekintve nagy megbízhatlanságuktól, semmiben sem járulnak a népjóllét megítéléséhez, mert ezen megítéléseknél a javak nem árak, hanem értékük szerint jönnek

tekintetbe s itt sokkal kevésbé fontos a javak tömege, mint megoszlása; végül az ily becslésekből nem lehet tartós anyagi eszközök létezésére és az általános népműveltség összhangzatos fejlődésére következtetni.« (Emminghaus.)

A tudomány és gyakorlati élet érdekében kívánatos, hogy a nemzeti vagyon becslése helyett inkább a jólléti viszonyok kipuhatólására irányuljanak a vizsgálatok.

A nemzeti vagyon hivatalos megállapítása.

Az előző lapokon fejtegetett dolgozatok tisztán elméleti szempontból foglalkoznak a nemzeti vagyon mérvének és a jólléti viszonyoknak kipuhatólásával. Ha a nép rendelkezésére álló gazdasági erő megismerésének fontosságát s az állam életére kiható jelentőségét tekintjük, korántsem meglepő, ha az állam maga törekszik intézkedni a lassankint valódi népleírásokká fejlődő népszámlálások alkalmával azon felvételek eszközléséről, melyek a nép vagyonosodását hivatják feltüntetni. Az Egyesült-Államokban az 1850. évi május 23-iki népszámlálási törvény meg is követeli, hogy úgy a personális mint a reális vagyon a tényleges állapotoknak megfelelőleg becseltessenek. És tényleg a népszámlálások alkalmával az amerikai nép vagyona hivatalból becseltetik s megállapítatik a vagyonosodás mérve. Európában a népszámlálások egy államban sem terjeszkednek ki ezen szükségkép csakis megbizhatatlan eredményt felmutató és problematikus értékű felvételekre, a mit a már kifejtett körülmények eléggé igazolnak. Egy nemzet vagyonának hivatalos becslése nem is kívánatos, ha az csak oly eredményt képes elérni, mint a milyen e téren lehetséges és felmutatható.

Az Egyesült-Államokban az első hivatalos becslés 1850-ben eszközöltetett. Miután a déli államokban a rabszolgák tömegében, mint a kik nem személyiségek, hanem valóságos vagyonalcatelemek, rendkívül nagy érték rejlett, azért a következő későbbi becslésekben a rabszolgaállományban rejelő érték is bevonatott a népvagyon alkatelemei közé. Az 1860. évi, továbbá az 1870. és 1880-dik évben eszközölt becslésekben már külön részletezve találhatók a reális és personális vagyonra vonatkozó értékfelvételek. Az 1880-ik évben tartott tizedik népszámlálásnál a népvagyon valódi értékének kipuhatólása sokkal behatóbban történt. Az előbbi népszámlálásnál alkalmazott módszeren is változtattak. Róbert P. Porter, kinek igazgatása alatt történt a népszámlálás, két és fél éven át gyűjté az Egyesült-Államok vagyonosságára, adósságára és adózási viszonyaira vonatkozó statisztikai adatokat, a melyek sokkal terjedelmesebbek, behatóbbak voltak az előbbi felvételeknél, a mellett, hogy a tartózkodóbb és óvatosabb felvételek és kérdezősködések megbizhatóbb eredményeket is biztosítottak.¹⁾

A hivatalosan gyűjtött adatokat Henry Gannett: »The true valuation of real and personal property in the United States« cz. s

¹⁾ Az ipari, gyári, kereskedelmi s bankári üzlet minden ágaiba befektetett vagyourra vonatkozólag az adatok nagyértékű tömegét bocsátá rendelkezésre a Bretstreet Company nagy ügynöksége, azon feltétellel, hogy az egyének s kereskedelmi házak nevei közzé ne tétessenek. Az adatok egy millió, üzlettel foglalkozó testület-, cég- s egyénre vonatkoztak.

a népszámlálási hivatalos munkálatok¹⁾ hetedik kötetében közzétett tanulmányában dolgozta fel. A becslés bizonytalan voltának tiszta tudatában fog Gannett a munkához, mert azt mondja: »Világos, hogy a megkövetelt valódi becslés szükségkép többé-kevésbé hézagos és tökéletlen adatokra van alapítva s hogy a becslés értéke vagy mértékben függ a becslést teljesítő tisztviselő értelmisége, józan ítélete, gondossága s őnzetlenségétől.« A vagyonosodás gyarapodásának kimutathatása végett Gannett a tíz-tíz évi eredményeket feltüntető táblázatokat állítja egymás mellé. Az 1850-ik évi becslés eredménye a következő:

Államok és területek	A reál s persónális vagyonállag valódi értéke		Államok és területek	A reál s persónális vagyonállag valódi értéke	
	\$	fejen-kint		\$	fejen-kint
Egyesült-Államok	7.135,780.228	308	Alabama	228,204.332	296
Maine	122,777.571	210	Mississippi	228,951.130	377
New-Hampshire	103,652.835	326	Louisiana	233,998.764	452
Vermont	92,205.049	294	Texas	52,740.473	248
Massachusetts	573,342.286	577	Arkansas	39,841.025	190
Rhode-Island	80,508.794	546	Tennessee	201,246.686	201
Connecticut	155,707.980	420	Kentucky	301,628.456	307
New-York	1.080,309.216	349	Ohio	504,726.120	255
New-Jersey	200,000.000	409	Indiana	202,650.264	205
Pennsylvania	722,486.120	313	Illinois	156,265.006	183
Delaware	21,062.556	230	Michigan	59,787.255	150
Maryland	219,217.364	376	Wisconsin	42,056.595	138
District of Columbia	14,018.874	271	Jowa	23,714.638	123
Virginia	430,701.082	303	Missouri	137,247.707	201
North Carolina	228,800.472	261	Uj Mexico	5,174.471	84
South Carolina	238,257.694	431	Utah	986.083	87
Georgia	335,425.714	370	Oregon	5,063.476	881
Florida	22,862.270	261	California	22,161.872	239

Az 1860-ik évi becslésnek csak végeredményét tüntetjük fel. Az egész Egyesült-Államokra vonatkozólag tett:

A reális vagyonállag becselt értéke: 6.973,006.049 \$, fejenkint 222 \$

A persónális vagyonállag becselt

értéke: 5.111,553.956 \$, » 162 \$

Az összes adózási becslés: 12.084,560.005 \$, » 384 \$

Az összes valódi becslés: 16.159,616.068 \$, » 514 \$

Az 1850. és 1860. évi eredmények összehasonlítása kétségtelenül bizonyítja, hogy az 1850-iki felvételek felelnének meg a tényeknek, ugy az 1860-iki eredmények mértéktelenek s másfelől, ha az utóbbiak helyesek, ugy az előbbi felvételek maradtak messze a tényleges állapotok mögött. Szóval, ha tekintetbe vétetik is ezen decenniumra eső kaliforniai s ausztráliai arany-felfedezések következtében előállott rendkívül szaporodása a nemes-érczkészletnek: az ezzel szükségkép kapcsolatban jelentkező általános áremelkedéssel, a nép vagyonának olyan rohamos növekedése, mint azt a hivatalos felvételek mutatják, be nem következhetett. Egy nép vagyonának egy

¹⁾ Tenth Census of the United States 1880. Vol. VII. Report on valuation, taxation and public indebtedness in the United States. Washington. 1884.

évtized alatt 7.135,780.228 dollárról 16.159,616.068 \$-ra való emelkedése, a mi 126% gyarapodásnak felel meg, igen valószínűtlen, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy Württembergben 20 év alatt gyarapodott a nemzeti vagyon 95-95% kal, Angliában 10 év alatt mintegy 44% kal, Olaszországban nem egész 25% kal. Ezért igaza van Gannettnek, ha az 1850-ik évi becslés eredményeit tekinti igen csekélynek, a mi különben több jelenségből is látható. A mezőgazdaság- és iparba fektetett tőkék kamatainak gyarapodása, a külkereskedelem, bank- és belkereskedelem növekedése sem igazolja e periodusra vonatkozólag feltüntetett eredményeket, a rohamos vagyongyarapodást. Az 1860-iki becslések eredményének helyessége mellett szól az is, hogy a statisztikai módszerek javítása s ezen népszámlálásra fordított nagyobb gond a tények teljesebb visszaadására vezetett. Ezen többlet legfontosabb oka azonban kétségtelenül a munka által ugyan fel nem említett azon tény, hogy 1860-ban a rabszolgaállomány értéke is felvétellett a nemzeti vagyon leltárába.

Az 1870-ik évi (kilenczedik census) becslés eredménye a következő:

A reál vagyonállag becselt értéke:	9.914,780.825 \$,	fejenkint:	257- $\frac{1}{2}$ \$.
A personál vagyonállag becselt értéke:	4.264,205.907 \$,	»	111 \$.
Az összes adózási becslés:	14.178,986.732 \$,	»	368 \$.
Az összes valódi becslés:	30.068,518.507 \$,	»	780 \$.

Az összehasonlítás mutatja, hogy míg a reál-vagyonállomány növekedett, addig a personál-vagyonállomány osökkent. Ennek oka az, hogy a személyes vagyon tételeiből eltűnik e censusnál a rabszolgaállomány értéke, mivel a déli államokban megindult a rabszolgák felszabadítása. A négy éven át dúló háború e területen a fekvő vagyonra is nyomasztólag hatott. »Másfelől — ugymond Gannett — a vagyon értékei megduzzadtak az állam beválthatlan papirforgalma nagy kiterjedésének eredménye gyanánt.« Ezen egymás ellen ható okok kellő szemügyre vétele mellett összehasonlítás útján a következő eredmények mutatják a vagyongyarapodást azon államokban, melyekben nem volt háboru, kihagyva a territoriumokat:

	1860.	1870.	gyarapodás
A népesség	18,800.547 ;	23,708.143 ;	26-1%0
Az összes adózási becslés	6.518,329.387 ;	10.230,301.398 ;	56-9%0
A valódi becslés eredménye	9.253,475.678 ;	23.973,719.845 ;	159-1%0

Gannett a 15 rabszolgaállamra vonatkozólag külön tünteti fel a becsléseket. Az eredményt következőleg adjuk:

	1860.	1870.	%0
A népesség	12,240.293 ;	13,877.615 ;	gyarapodás 13-4
Az összes adózási becslés	5.465,808.957 ;	3.618,544.223 ;	csökkenés 33-8
A valódi becslés eredménye	6.792,585.742 ;	5.559,511.786 ;	csökkenés 18-2

A personális tulajdonnak az 1860. és 1870 közti decenniumban kimutatott csökkenését eléggé igazolja azon jelenség, hogy a déli államokban a rabszolgák felszabadítása megindult s a pusztító háboru a marhaállomány, mezőgazdasági szerek s eszközök, továbbá a házi

butorok s szerek nagy részét felemészté. 1880-ban a personális tulajdon ismételtleni csökkenését mutatják az adatok. Gannett azonban hangsúlyozza, hogy ez be nem következhetett, sőt ellenkezőleg a personális vagyon — szerinte — nagy emelkedést mutat. Hogy a tényleges állapotok a hivatalos adatokkal ellenkeznek, azt Gannett a személyes tulajdonnak adómentességéből, a tőkések letelepedéséből s egyéb jelenségekből iparkodik magyarázni.

Az Egyesült-Államok vagyona 1880. jun. 1-én hozzávetőlegesen 43¹/₂ milliárd dollárra (43.642,000.000 \$) becseltetett. A dologi tagozatot Gannett-következőleg adja:

	millió dollár
1. Mezőgazdaság	10.197
2. Épületek, őstermelési ipar s vizerő	9.881
3. Vasut és szerelvények	5.536
4. Távirdek, hajózás és csatornák	419
5. Baromállomány, mezőgazdasági szerelvények s gépek	2.406
6. Háztartási eszközök, festmények, könyvek, ruházat, ékszerek, tápszerek, tüzelőanyag, stb.	5.000
7. Bányák (beleértve a petroleum-forrásokat) és kőbányák, az évi termelvények felével, a termelők és kereskedők kezében lévő átlag pótlása gyanánt	781
8. A mezőgazdasági és ipari évi termelés s az idegen árúk évi behozatalának ³ / ₄ része a termelők s kereskedők kezében levő átlag pótlása gyanánt	6.160
9. Templomok, iskolák, menhelyek, mindennemű nyilvános épületek s egyéb adómentes földtulajdon	2.000
10. Vegyes nemű javak	612
11. Vegyes tételek, beleértve a munkaszereket s eszközöket	650

Ezen tételeket Gannett bőven magyarázza. A felületes becslés benyomását keltő, házi butorzatra vonatkozó kerek szám igazolás gyanánt felhozatik, hogy a nyert tétel, hosszas gondolkodás és beható eljárás eredménye. Ugyanis a butorzat becslése oly módon ment végbe, hogy minden államban a családok száma jellegzetes osztályokra csoportosított s a háztartási javak átlagos értéke osztályonként, tételről-tételre a lehető leggondosabban megbecsültetett. a jószágoknak tulajdonított értékek teljes tekintettel elhasznált s rongált voltakra, azt fejezvé ki, hogy mennyit érnek azok a tulajdonosoknak vagy mennyibe kerülne azok helyettesítése s nem hogy mennyit érnének, mint másodkézből eredő jószágok, egy eljárás, mely ha nem is nyújt és biztosít pontos eredményt, minden körülmények között megfelelőbb, mint Giffené. Az így nyert eredményen kívül még egy önálló felvétel is eszközöltetett, mely a háztartási javak minden osztályának, házi szerek-, órák- s ékszereknek, zongorák és varrógépeknek, stb. évi termelésére s behozatalára építetett. A második teljesen független becslés az elsőt megerősíté. A mezőgazdasági és gyári termelvények tételét, mely magasnak látszik, azon értékemelkedéssel igazolja, mely a jószágokban beáll, a termelőktől az újból eladó kereskedőkhöz, illetve a fogyasztókhoz szállításuk által. A mezőgazdaságban, vasutakban, bányákban, stb. rejlő vagyonösszeg értékei a népszámlálás más ágaiból való pozitív kimutatásokra alapítvák.

Az amerikai hivatalos becslések egyik legnagyobb hiánya kétségtelenül az, hogy a hivatalos becslések útján nyert adatok, a mennyiben a piaci árakra vannak alapítva, a vagyon tényleges, reális

növekedésének mérvéről nem nyújthatnak képet. A nemzeti vagyon ugyanis a javak értékemelkedése és a javak tényleges szaporodása által mutathat gyarapodást. Ama első jelenség által tehát a vagyon állagában változás nem fog bekövetkezni, ellenben ezen második és sokkal fontosabb jelenség új javak előállításában nyilvánul. Ennek kimutatása fontos az ilyenmű munkálatokban. Oly államban, a hol a földterület minden része gazdaságilag hasznosított vagy igénybe van véve, ez a nemzeti vagyon dologi tagozatából látható az által, hogy a telek és föld, mint a nemzeti vagyon alkotó része, a javak reális gyarapodása következtében az összvagyonnak mind kisebb hányadát teszi, ellenben a többi jószágok százalék-tétele gyarapodik. Amerikában ez a jelenség természetesen nem észlelhető, mivel valahányszor új földdarabok töretnek fel, egyszersmind új földvagyonrészek támadnak.

Az 1860-ik évi becslés szerint a personális vagyon becselt értéke: 5,111,553.956 dollárról 1870-ben 4,264,205.907 dollárra szállt le. Ezen hiánylatot a rabszolgák emancipációja idézte elő, a mely jelenséget a munkálat a déli államokra vonatkozólag nagy vagyonvesztésnek bélyegez. A nemzeti vagyon leltározásánál a rabszolga jogosan tekintetik vagyonrésznek (bár Stuart Mill ezt tagadja). Ha felszabadul, igaz, hogy értéke eltűnik a vagyonrészeket felmutató tételekből, előidézvén értéke erejéig a nemzeti vagyon névleges csökkenését, de hogy a nemzeti vagyon értéke a rabszolga-felszabadítás folytán tényleg alászáll-e, azt már különböző mozzanatok döntik el. A rabszolgákban rejlő értéket piaci árak szerint szabni meg, már magában véve hibás, mert ezen emberkép valódi értékét a tiszta hozadéka fejezi ki, vagyis az általa termelt érték, a cselekvőség állapotának fentartására szükséges kiadások levonása után. Ez eléggé bizonyítja, hogy helytelen és hibás a rabszolga piaci árának erejéig nemzeti vagyonvesztéséget megállapítani a felszabadítás tényéből.

A nép vagyonának ily módon kipuhított nagyságára veszélyes pénzügyi politikát építeni.

Egy nép vagyonának öncél szempontjából való becalése az imént kimutatott eredmények után s a már eléggé ismert okokból nem kívánatos. Az ilyenmű munkálat jelentőségét, a gyakorlati életre való tekintettel, nagy mértékben alászállítja a szükségképen kétes értékű eredmény. Egészen más elbírálás és ítélet alá esik azonban a nemzeti vagyon azon hivatalos megállapítása, mely a közel jövőben Poroszországban tervezetik, egy általános kiegészítő vagyonadó (Ergänzungssteuer) keresztülvitele végett, a mely vagyonbecslésnek nem az leendő célja, hogy a nemzet vagyonának összértékét kimutassa, hanem hogy a tervezett adó alá eső vagyonok értékét puhatozza ki. Ennek következtében a nemzeti vagyon egészét az e célból gyűjtött adatok felölelni nem fogják, mivel csak az adótárgyat képező vagyonok alkatrészeire vonatkoznak, de a mint látni fogjuk, viszonylag eléggé értékes eredmény nyerhető ez uton, melyet a tudomány is nagy mértékben fog felhasználni főleg a vagyonmegoszlás nagy horderejű kérdésében.

A tervezett kiegészítő vagyonadó hivatva van azon 35 millió márkára menő hiánylatot részben fedezni, mely a föld-, ház-, ipar- és bányaadónak a község javára való átengedés következtében az állam-pénztárt fenyegeti. Nem lehet feladatunk e helyen ezen törvény-

javaslat ismertetése,¹⁾ de a mennyiben a tervezett becslési munkálatok kellő megértéséhez szükséges, elengedhetetlen feltétel, az erre vonatkozó egyes alapintézkedések figyelembe vétele.

A tervezett vagyonadó az esetleges adósságok levonása után fenmaradó tiszta vagyon összértékét éri, mely annak tőkeértékében nyilvánul. A javasolt adólab igen mérsékelt, a vagyon ezre után fél százalék s csakis 6000 márka vagy ezt meghaladó összértékű vagyontokra terjed ki az adó. A vagyonadót a javaslat a nem természeti személyekre nem kívánja kiterjeszteni. A természeti személyek porosz földbirtokuk, mező- vagy erdőgazdasági, ipari- és bányauzemüknek szolgáló alap- s üzleti tőkéjük s általában mindazon vagyontárgyak után adóztatnak meg, a melyek természetük szerint jövedelmezésre, termelésre rendeltetvők.

Az adó alá eső vagyon becsléséről, kiszámításának vezérelveiről a javaslat 9–16. §-ai intézkednek.

Az adó alá eső vagyon becslésénél a vagyonállomány az adó-kivetős (vagyonbejelentés) idejében mérvadó, a közönséges érték szerint, mely a mindenhai eladási értékben jön kifejezésre. »Telekdarabok (fekvőségek és épületek) önálló jogok és jogozatok a mindenhai rendeltetés és használmánymódok, az összes tartozékok és a rajtuk nyugvó tartós terhek tekintetbe vételével az eladási érték szerint becselendők...« A mező- és erdőgazdaságilag használt földdaraboknál, valamint a baromtienyésztésre, szőlő- és gyümölcsstermesztésre, s kertészetre szolgáló parcelláknál az eladási érték kipuhatólása végott az összes leltár, még pedig ugy az élő, mint a holt gazdasági inventárium, a takarmány- és gabonakészlet s az egyéb alap- és üzleti tőkéhez tartozó értékek, az ipari melléküzemekhez szolgáló tárgyakkal együtt becselendők. (10. §). A német valutapénzek, birodalmi pénztári s bankjegyek névértékük, arany- és ezüstrudak eladási értékük szerint becseltetnek, míg egyéb értékpapírok s idegen pénznemek tőzsdei árfolyamuk, ennek hiányában eladási értékük szerint számíttatnak. A haszonélvezeti jogok s egyéb időközies használmányok s szolgáltatások a vagyon-megállapítás végett, az egy évi használmány pénzértéke után tőkésítettnek, még pedig ugy, hogy a folytonos használmányok s szolgáltatások tőkeértéke gyanánt az évi összeg huszonötshöröse, a bizonytalan tartamuaké gyanánt az évi összeg tizenköt és félszerese tekintetik; ha a jog időkorlátokhoz kötött, akkor az élvezeti idő csökkenésével a tőkésítés mérve a taxative felsorolt tételek arányában is kisebbedik a javaslat fix intézkedései szerint. A törvényjavaslat czélszerűen szabályozza a különböző használmányok értékének kiszámítását. »Az élet-, tőke- és járadék-biztosításból eredő, még nem esedékes igények a biztosított által befizetett díjtételek vagy tőkejárulékok összegének kétharmadával, azon esetben, ha kimutattatik az összeg, a melyért a biztosító társaság a kötvényt visszavásárolná, ezen visszavásárlási értékkel jön számításba.²⁾ Az özvegyi, árva- s nyugdíj-pénztárakból, stb. eredő igényekre az intézkedés a javaslat szerint nem terjed ki.

¹⁾ Entwurf eines Ergänzungsteuergesetzes No. 6. Haus der Abgeordneten. V. Session. 1892/93. Gegeben den 2. November 1892.

²⁾ Ezen biztosításokba helyezett tőkék azért adóztatnak meg, mert 4,200 millió márkára rúgó jelentékeny összeget, mint a mennyit 1891. év végén a biztosítási állomány kitett, nem lehet tekinteten kívül hagyni.

A vagyonadó-törvényjavaslat indokolásához mellékelve van a Poroszországban adó alá eső magánvagyon becslése, a várható adóhozadékkal. A becslés a telekvagyonra (az épületekkel beépített földbirtokra s a mező- és erdőgazdaságilag használt magántulajdonra), továbbá az ipari, alap- és üzleti tőkére, végül az egyéb tőkevagyonra terjed ki, az adósságoknak is tekintetbe vételével.

Az épületek értékének becslése az épületadó adataira van építve. 1892—93-ra a laképületek után kerek 33,000.000 márkára van az épületadó előirányozva, mely a kerek 825,000.000 márkára menő használmányérték 4°/_o-a. A városokra esik 75°/_o (618,750.000 m.), a vidékre 25°/_o (206,250.000 m.) Miután azonban a városokban még az 1868—77-ig terjedő átlagos bérarak alapján eszközöltetik a kivetés, elfogadható a becslési munkálat szerint, hogy a használmányi értékek az eladási értékekhez viszonyítva alacsonyok. Feltéve, hogy a városokban az eladási értéknek 4·5°/_o-a, a vidéken 3°/_o-a a használmányérték, úgy a városi laképületekre 13·75 milliárd márka, a vidékekre 6·87 milliárd márka értéket nyerünk. Az ipari czelokra szolgáló épületek értéke, az ipari, alap- s üzleti tőkék becslésénél van felvéve.

A mező- és erdőgazdaságilag használt magántulajdon értéke kétféleképen van megállapítva: hozadékérték és adó alapján. A mi az első módon eszközölt becslést illeti, az teljesen megegyező a württembergi eljárással. A 24,500.000 hektárra menő mezőgazdaságilag használt földterület hektáronként (39·3 márkányi átlagos tiszta hozadék mellett) 962,850.000 márka tiszta hozadékot ad, a melynek huszonötszöröse, vagyis 4°/_o-kal való tőkésítése adja a mezőgazdaságilag használt földterület értékét, kerek 24 milliárdnyi márkát. Az erdők értéke következőleg van megállapítva. A poroszországi összes erdőségből 4,708.000 hektárra menő felület magántulajdon. Az állami erdőségek tiszta hozadéka hektáronként 8·22 márka. Ha 25°/_o-nyi kedvezőtlenebb eredmény tulajdonittatik a magánerdészetnek, a tiszta hozadéknak megfelelő kamatláb (3°/_o) melletti tőkésítése kerek 967,000.000 márka magánerdőértéket eredményez, a mely szám, a halászati s vadászati jogozottsággal együtt 1 milliárdra kerekítettik. Ehhez a fent nyert 24 milliárdot, mint a mezőgazdaságilag használt terület értékét adva, a föld értéke 25 milliárd márka.

A második módszer szerint az eljárás következő. Az 1892—93. költségvetési évre az adóköteles fekvőségek földadó-tiszta hozadéka a városokra 11,550.000 tallérra, a vidékre 126,000.000 tallérra, összesen 137,550.000 tallérra van előirányozva. »A mezei birtokoknak az 1871-től 1881-ig terjedő években gyűjtött vételáraiból kitűnik, hogy ama vásárlásoknál fizetett árak a földadó-tiszta hozadéknak átlag 63·3-szorosával voltak egyenlők, azaz a földadó-tiszta hozadék tallérjáért 190 márka fizettetett, a melybe ama birtokokon lévő épületek beszámítottak.« E tételt a becslés a vidékre nézve szorzónak elfogadja, a városokra nézve azonban kerek 300 márkára kerekíti s így a városokban az adóköteles fekvőségek vételértéke gyanánt 3·465 milliárd márkát (11,550.000 × 300), a vidéken 23·940 milliárd márkát (126,000.000 × 190), vagyis összesen 27·405 milliárd márkát nyer, a mely értékösszeget az itt tekintetbe nem vett adómentes fekvőségek mintegy 28 milliárdra emelik. A fekvőségek ezen vételértékében a városi épületek nem foglaltatnak, ellenben a vidéki épületek fel vannak véve.

Az összes magántelekvagyon a fentebbiek szerint:

épületek	20 ⁶² milliárd márka	} 45 ⁶² milliárd márka.
földterület	25 ⁰⁰ » »	

Mintán azonban a 6.000 márka értéket meg nem haladó birtokok, ha a tulajdonos összvagyonra sem több ennél, a kiegészítő vagyonadó alól mentesek és ezen becslés célja az adózó vagyon értékének kipuhatólása, a nyert 45⁶² milliárd márkából leszámítandó azon birtokok értéke, melyek 6.000 márka értéket nem haladnak túl. A kis terjedelmű birtokoknál a vételérték viszonyát a tiszta hozadékhoz 240-ben állapítja meg a munkálat. Tehát 6.000 márkára menő vételértéknek 25 tallér (6.000/240) földadó tiszta hozadék felel meg a fentebbi eljárás mód szerint. Azon birtokoknak, melyeknek tiszta hozadéka 25 tallérig terjed, 2,569.330 hektár a terjedelme. (Az összfelület 10⁷ százaléka.)

A fekvőségeknél a második számítás módjával nyert értéke (24⁴⁰⁵ milliárd) 30 milliárdra kerekítették, tekintetbe veendő a városokbani kis birtokokon lévő épületek értékét. A fentebb kipuhított 10⁷ százaléktétel alkalmazásával a 25 tallér vagy ennél kevesebbre menő földadó tiszta hozadékkal rendelkező birtokok vételértéke 3²¹ milliárd márkára $(30.000.000.000 \times \frac{10^7}{100})$ van becselve, a mely összeget levonva a 45⁶² milliárd márkából, marad mint adó alá eső telekvagyon 42⁴¹ milliárd márka. A felmerülő mozzanatok mérlegelésével a becslés 42 milliárdra kerekíti le e számot.

Következik az ipari alap- s üzleti tőke becslése, mely tétel alá a már becselt mező- és erdőgazdaságra szánt tőkék kivételével, a mindennemű ipari üzemre szánt eszközök, a bányászati s ipari célokra szolgáló épület értékekkel együtt tartoznak. A becslés a jövedelmi adó adataira támaszkodik.

A jövedelemadó kivetés eredményei szerint 1892/93-ban a 3.000 márkát meghaladó összjövedelemmel bíró természeti személyeknek a kereskedelem-, ipar- s bányászatból folyó jövedelme kerek 980.000.000 márka. A magán alap s üzleti tőkék kamatozása elég magasán 6⁰/₀-ra van becsülve. A kipuhított 980 millió jövedelemből 80 millió (ügynökök, alkuszok, stb. jövedelmei gyanánt, mint a mely jövedelmek kevés tőkét igényelnek) levonatik, úgy, hogy a megmaradt 900 milliárdnyi ipari jövedelem, ha 6⁰/₀-ot kamatozó tőkének eredménye feltételez 15 milliárdnyi márka alap- s üzleti tőkét, míg a 3.000 márka alatti jövedelmek 5⁶ milliárdra becsült tőkeértéknek felelnek meg. Az összérték e szerint 20⁶ milliárd márka.

Az egyéb tőkevagyon értékének kipuhatólása szintén a jövedelmi adó adatain nyugszik. A tőkevagyonból eredő jövedelmei a 3.000 márkán felüli jövedelemmel bíró természeti személyeknek az 1892/93-ik évi jövedelmi adókivetés eredményei szerint kerek 910.000.000 márka. Ezen összeg 5⁰/₀ tőkésítés mellett 18² milliárd márka tőkevagyonnak, 4⁵/₀ mellett 21³ milliárd márka tőkevagyonnak felel meg. A munkálat 20⁵ milliárdban állapodik meg. A 3.000 márkán alóli jövedelmeknek megfelelő 7⁷ milliárd márka tőkevagyon hozzászámítása után, az adó alá eső tőkevagyon 28³ milliárd márkára becsültetik.

Az adósság mérvének megállapítása — miután az ipari adóssági viszonyok az alap- s üzleti tőke kiszámításánál már tekintetbe

vétettek, — főleg a telektulajdon megterhelésére vonatkozik. A rendelkezésre álló adatok szerint, a 30 tallérnál több földadó tiszta hozadékot adó birtokok eladósodása, az eladási érték 39⁴ százaléka tehető. A városi épület-birtokok átlagos eladósodásának mérve gyanánt is ez a tétel van elfogadva a becslési munkálatban, úgy, hogy az adózó telekvagyon terhe 15⁵ milliárd márka.¹⁾ Ehhez fél milliárdot, mint levonható személyes adósságot adva, az eladósodás mérve 17 milliárd márka.

Az elért eredmények összeállítása a következő:

Telekvagyon (épületek, mezőgazdasági leltár)	42 ⁰	milliárd	márka.
Ipari alap- s üzleti tőke (ipari épületekkel)	20 ⁶	»	»
Egyéb tőkevagyon	28 ²	»	»
	—————		
	Összesen : 90 ⁸	»	»
Adósságok	17 ⁰	»	»

Marad : 73⁸ milliárd márka.

»E szerint a törvényjavaslat értelmében adó alá eső összvagyon 70—80 milliárd márkára becselhető.« A várható adóhozadék 35,055.000 márka.

Az imént ismertetett becslési munkálat értékéről és hiányáról ítéletet mondani, oly szempontból tekintvén azt, mint a többi ezen problémával foglalkozó munkálatokat, már azért sem lehet, mivel itt nem a nemzeti vagyon becslésével, hanem azon vagyonok értékének kipuhatólásával van dolgunk, a melyek a javaslat intézkedései szerint adó alá esnek. A míg tehát egyfelől a kezelési munkálat a nemzeti vagyon jelentékeny és sok alkatelemét hagyja tekinteten kívül, — tisztán, bizonyos gyakorlati czélből történvén a becslés, — addig másfelől a nemzeti vagyonnak alkatelemét nem képező, de a magángazdaság szempontjából fontos gazdasági javak, mint pl. bank- és pénztári jegyek, jogozatok, stb. a becslés tárgyai.

FÜGGELÉK.

Magyarország nemzeti vagyona számszerű kifejezéséről ezuttal lemondunk, nemcsak azért, mivel az elfoglalt álláspontunkkal ellentézik, hanem főleg, mert a rendelkezésünkre álló tökéletlen statisztikai adatok segítségével keresztülvitt becslés útján megközelítőleg sem alkotni képet a hazánk rendelkezésére álló gazdasági javak mérvéről, a magyar gazdasági összterő hatályosságáról.

Ennek igazolása gyanánt álljanak a következők.

Ha a földadókataszter útján nyert 245.729.842²⁵ forintnyi értéket, mint a föld össz-tisztahozadékát 4⁰/₀ kamatlábbal tőkésítjük, kapunk 6.143.246.057²⁵ frt. hozadékértéket. Ez a föld tőkeértéke.

A bánya- és kohótermelés nyers hozadékainak (1872—1888.) átlagos összértéke 20,894.636 frt., melynek 40⁰/₀-os tiszta-hozadékát, 8,357.854⁴⁰ frtot, 4⁰/₀-kal tőkésítve, 208,946.360 frtnyi tőkeértéket kapunk. Ehhez 183,564.912 frtot, mint a sóbányáknak (az 1890. évi állami zárszámadás szerinti) értékét adva, nyerjük a bányák tőkeértékét: 392,511.272 frtot.

¹⁾ Az ingatlan vagyon kipuhatólt értékének : 42 milliárdnak század-része, szorozva a megfelelő 39⁴/₀-kal, adja a 16⁵ milliárd eredményt.

Most kísértsük meg az épületek értékét kipuhatolni. 1890-ben Budapesten az adóköteles házak bérjövödelme tett 19.387.038 frtot, míg az adómentes házaké 9.598.852 frtot. Tőkeérték gyanánt a jövedelem tizenöttszörösét véve, a fővárosi adóköteles házak tőkeértéke 290.805.570 forint, az adómenteseké 47.994.260 frt., azaz Budapest összes épületeinek értéke 338.799.830 frt. Az egész ország összes épületeinek házőlőszolgáltatása (10.867.781 frt.), úgy aránylik a fővárosi házak adószolgáltatásához (3.419.046 frt.), valamint az országnak általunk keresett épület-értékösszege, aránylik a főváros épületértékeinek összegéhez (338.799.830 frt.). E szerint az ország összes épületeinek értéke: 1.077.540.486 frt. Az országban lévő összes ingatlan (föld, bánya és épületek) értéke a fent nyert eredmények szerint 7.613.297.815 frt.

Most ellenőrzés gyanánt kísértsük más uton megállapítani az itt kihozott eredményt. Az évenkénti birtokváltások, vagyis a gazdát cserélő épületek és földbirtokok értéke 335.500.000 frt., szorozva egy generáció átlagos életkorának számával, 25-tel, mint a mennyi idő alatt az összes ingatlan birtok gazdát cserél, 8.382.500.000 frt. értéket ad, szemben a fent nyert 7.613.297.815 frttal. Ezen lényeges különbség csakis az adatok tökéletlenségére vezethető vissza. Ehhez járul, hogy az ingó tőke becslésére szükséges adatok sem állanak rendelkezésünkre, mert a pénzüintézetek vagyonának (1.030.525.034 forint), a baromállománynak (688.124.829 frt.) s az állam anyagszereinek (115.658.928 frt.) összesített értékei, ép úgy nem fejezik ki a magyar nemzet ingó javainak összértékét, mint a közlekedési eszközökét a vasutaknak 879.816.802 frtnyi alaptőkéje, mert ezen csaknem 2 milliárdnyi ingó értéken kívül a muzeumokban, képtárakban, egyházi kincsekben, gyári készletekben, butorokban óriási érték van képviselve és erről adatok hiányában még csak megközelíthető képet sem adhatunk,¹⁾ valamint a kőutak, vízi-utak, távirda és telefon értékéről sem adhatunk számot.

Ezért a magyar nemzeti vagyon becslésének megkísérlése jobb időre halasztandó, ha majd megfelelőbb adatok fognak a tudomány rendelkezésére állni.

¹⁾ Hogy fogalmat nyujtsunk ezen ingó csoportok értékéről, megkíséreljük a jelentéktelennek látszó, könyvekben rejlő értékekről megközelítőleg számot adni. Az 1885-ben eszközölt felvételek szerint a könyvek száma kitett 7.632.374 darabot. Hogy ez mennyi értéket képvisel, azt a következő módon kíséreltük megállapítani. 1884-ben a könyvek 154.208 kötettel szaporodtak, a reájuk fordított összeg volt 460.077 frt. Egy könyvre esett átlag 2⁹⁶ frt. Ezen összeget a könyvek átlagos értéke gyanánt elfogadva, az összes könyvek értékét megközelítőleg 22.744.374 frtot képvisel. Tehát csak a könyvek 22⁷ milliót képviselnek.

Fellner Frigyes.